

Олена Агапова

доктор юридичних наук, вчений секретар,
Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз
Міністерства юстиції України
<https://orcid.org/0000-0003-1024-0238>

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Авторкою статті досліджується роль судової експертизи в процесі відновлення справедливості для України. У межах дослідження сформульовано тезу, що відновлення справедливості для України в умовах збройної агресії, що триває, та інтеграції до Європейського Союзу потребує скоординованих зусиль, особливо у сфері судово-експертної діяльності. Підкреслено, що процес відновлення справедливості для України неможливо уявити без ефективної співпраці з міжнародними організаціями, органами й установами, що передбачає інтеграцію до європейського судово-експертного простору, участь іноземних експертів у проведенні спільних судових експертиз та інших заходів.

Зазначено, що Міністерство юстиції України відіграє ключову роль у цих процесах, що мають на меті забезпечити ефективну та стійку систему судово-експертної діяльності. Авторка зауважує, що важливою умовою для удосконалення національних підходів до застосування спеціальних знань у процесі оцінки доказів судовими експертами є підтримка міжнародних партнерів. Так, наприклад План дій Ради Європи «Стійкість, відновлення та відбудова» передбачає розвиток судово-експертних установ, що сприятиме покращенню діяльності українських судових експертів і підвищенню непохитності їхніх висновків у процесі доказування в міжнародних інстанціях. Крім того, у статті наголошується на важливій ролі Міжнародного кримінального суду, діяльність якого впливає на відновлення справедливості для України, зокрема, через експертні місії, що підтримують українських судових експертів. У висновках до статті авторка зазначає, що відновлення глобальної справедливості для України можливе шляхом встановлення істини, що досягається щоденними зусиллями судових експертів.

Ключові слова: відновлення справедливості для України, судова експертиза, євроінтеграція, реформа сфери експертного забезпечення правосуддя, Міжнародний кримінальний суд.

Постановка проблеми. Міжнародно-протиправні діяння Росії в Україні консолідували міжнародну спільноту для надання відповіді на виклики, що похитнули стабільне функціонування світу. У процесі відновлення глобальної справедливості для України настав момент, коли судова експертиза набула рис наднаціональності, виходячи за межі кордонів, що дає змогу розглядати її не лише як джерело доказів у контексті однієї країни, а і як невід'ємну частину міжнародного експертного забезпечення.

Прагнення до миру, заснованого на справедливості, відображає прихильність міжнародної спільноти до подолання наслідків агресії [1]. Введення економічних санкцій [2], запуск Міжнародного реєстру збитків для захисту прав постраждалих від військо-

вої агресії осіб [3], ратифікація Римського статуту Україною – ці та інші заходи сприяють відновленню справедливості для України в глобальному контексті. Отже, важливо дослідити складні міжнародно-правові тонкощі та роль висновку судового експерта через призму реалізації процесу «відновлення справедливості».

У статті, що пропонується до вашого розгляду, буде зроблено фокус на заходах підтримки європейських партнерів, механізмах участі іноземних та українських експертів у спільній підготовці висновків у процесі забезпечення й відновлення глобальної справедливості для України.

Аналіз останніх публікацій. Проведено науковий аналіз публікацій, який дав змогу

визначити коло іноземних та українських науковців, які досліджують важливі аспекти розвитку сфери експертного забезпечення правосуддя України, з метою формування теоретичного підґрунтя статті.

Іноземна та вітчизняна наукова думка поширює концепцію впливу глобалізації на всі сфери суспільно-політичної діяльності, у тому числі і на судово-експертну діяльність.

У статті *Mind the gap: The challenges of sustainable forensic science service provision* колектив авторів підкреслюють: «...судова експертиза перетворилась на глобальну практику, що виходить за межі своєї традиційної ролі у сприянні розслідуванням злочинів та підтримці системи правосуддя. Відтепер вона охоплює важливі гуманітарні, миротворчі та безпекові аспекти» [4]. В. Шепітько та М. Шепітько у своєму дослідженні наголошують, що «...у контексті глобальних загроз світовій спільноті та еволюційної трансформації злочинності використання судової експертизи та інших спеціальних знань має відігравати важливу роль як фактор протидії негативним тенденціям і відновлення справедливості» [5]. Меседж, сформований авторами, спонукає до роздумів щодо визначення місця судової експертизи в забезпеченні як національної, так і глобальної стабільності.

З огляду на те що зв'язки між країнами поглиблюються, а сфери діяльності синхронізуються між собою можна говорити про вироблення єдиних підходів до організації судово-експертної діяльності. Раціональними вважаємо погляди Т. Коломоєць та П. Баранчика, що «в сучасному світі, який глобалізується, проблема верховенства права виходить за межі державних кордонів» [6]. Поділяємо думку Е. Сімакової-Єфремян, «що процеси глобалізації в судовій експертизі реалізовано передусім завдяки адаптації національного законодавства про судову експертизу до європейського й уніфікації методик експертних досліджень для всіх судово-експертних установ шляхом їх акредитації згідно з міжнародними стандартами якості» [7]. Проте, як стверджують колектив авторів Claude Roux, Rebecca Bucht, Frank Crispino, Peter De Forest, Chris Lennard, «спільне розуміння та широке визнання сутності судової експертизи, її мети та фундаментальних принципів все ще відсутні або спотворені» [8].

Глобальні виклики, з якими стикається світ, впливають на реалізацію однієї з най-

більш спірних категорій – «справедливості». Справедливий судовий розгляд – це унікальна здатність запобігати судовим помилкам, що є невід'ємною частиною забезпечення балансу справедливості в суспільстві. Вина чи невинуватість повинні бути визначені під час справедливого, незалежного й ефективного судового процесу. Важко навіть уявити судовий розгляд без використання спеціальних знань, від результатів яких залежить остаточний висновок суду та справедливість такого рішення відповідно [9, с. 107].

Метою статті є аналіз міжнародно-правових аспектів і ролі судових експертів у процесі відновлення глобальної справедливості для України, а також дослідження значення судової експертизи як наднаціонального інструменту задля забезпечення миру та стабільності.

Виклад основного матеріалу. Сфера експертного забезпечення правосуддя нині перебуває на етапі активної фази входження до європейського судово-експертного простору. Результат, якого прагне досягти український простір судово-експертної діяльності, є очевидним – стати частиною великої європейської родини та зайняти своє місце в системі європейських суб'єктів судово-експертної діяльності. Керує процесом державної реформи Міністерство юстиції України, що безпосередньо забезпечує просування цих процесів задля інституціональної розбудови сфери експертного забезпечення правосуддя, гарантування її стійкості, поліпшення взаємодії, а також удосконалення публічного адміністрування за його участю як центрального органу виконавчої влади у сфері публічного адміністрування юстицією в Україні.

Перелічені заходи спрямовані на успішну реалізацію «домашнього завдання ЄС», що відображено в останньому Звіті Європейської комісії в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року щодо досягнутого прогресу Україною (далі – Звіт) [10]. Положення Звіту сфокусовані на розбудові інституціональних рамок і необхідності розроблення та прийняття політичної концепції реформування експертизи відповідно до передового міжнародного досвіду [11]. Завдання, сформоване у Звіті, дійсно складне з огляду на розгалужену систему суб'єктів, що входять до українського простору судово-експертної діяльності, та їх різну відомчу приналежність.

Важливо зазначити, що впровадження передового міжнародного досвіду та злиття з європейською експертною спільнотою є серйозним викликом для української системи судово-експертної діяльності. Процес інтеграції до європейського простору судово-експертної діяльності відбувається паралельно із зусиллями з відновлення справедливості для України. Очевидно, що цей процес потребує реалізації низки завдань, серед яких: узгодження законодавства із законодавством ЄС у сфері судово-експертної діяльності, проведення акредитації, підвищення кваліфікації експертів, подолання ризику forensic experts brain drain, забезпечення стійкості експертних установ, модернізації матеріально-технічної бази, розроблення ефективного механізму залучення іноземних експертів (фахівців) для підготовки спільних експертних висновків тощо.

З метою підтримки та реалізації заходів щодо зміцнення стійкості українських державних інституцій, у тому числі у сфері експертного забезпечення правосуддя [12], 14 грудня 2022 року Комітет міністрів Ради Європи одностайно ухвалив розроблений секретаріатом Ради Європи у співпраці з урядом України План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023–2026 (Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023–2026) (далі – План дій Ради Європи) [13]. Так, Радою Європи визначено напрями, спрямовані на підтримку та вдосконалення діяльності судово-експертних установ: підтримка інституційної спроможності експертних установ шляхом навчання, орієнтованого на потреби судових експертів, з метою розроблення ефективних механізмів оцінки шкоди, заподіяної жертвам серйозних порушень прав людини в контексті війни та в більш широкому контексті кримінального правосуддя і реформи правоохоронних органів; зміцнення європейського співробітництва в галузі судової експертизи та подальша гармонізація правової бази і практичних інструментів для проведення судових експертиз та експертних досліджень з метою розслідування економічних злочинів і боротьби з кіберзлочинністю з урахуванням їх транскордонного та транснаціонального характеру; інші теми. Варто визнати, що комплекс заходів, запропонований Радою Європи, спрямований на підтримку інституційної спроможності експертних установ

України, нарощування потенціалу судових експертів та, що головне, створення умов для забезпечення роботи судових експертів згідно з європейськими стандартами.

Очікується, що реалізація наведеного вище комплексу заходів забезпечить гармонізацію української сфери експертного забезпечення правосуддя, що, зі свого боку, сприятиме вдосконаленню національних підходів до застосування спеціальних знань у процесі оцінки доказів судовими експертами з європейськими, що в кінцевому підсумку позитивно вплине на ефективність процесу доказування та непохитність висновків експертів у міжнародних інстанціях.

Рефлексуючи над тематикою, слід зазначити, що злочинність набула транснаціонального характеру, проте механізми спільного міжнародного експертного реагування на такі виклики та загрози залишаються доволі складними. Український кейс для світової судово-експертної спільноти є прикладом, як консолідація національних та іноземних експертів може допомогти у справі відновлення справедливості. Механізми залучення іноземних експертів (фахівців) до проведення судових експертиз в Україні були розроблені Департаментом експертного забезпечення правосуддя та Директоратом правосуддя та кримінальної юстиції. Порядок залучення іноземних судових експертів полягає в тому, що це може бути здійснено як на основі міжнародної правової допомоги (зокрема, шляхом залучення іноземного експерта для проведення комплексної чи комісійної експертизи в Україні, а також доручення проведення експертизи іноземним експертам за кордоном), так і в порядку, визначеному статтею 23 чинного Закону України «Про судову експертизу». Водночас реалізація цих алгоритмів стикається з низкою процесуальних складнощів, що потребують ретельного аналізу, консультацій із представниками іноземних експертних установ для перегляду та подальшого нормативно-правового й організаційного вдосконалення.

Одним із можливих альтернативних рішень для залучення іноземних експертів є співпраця в межах експертних місій Міжнародного кримінального суду. У листі Міжнародного кримінального суду від 22 травня 2024 року № ОТР2024/006778-ICC-ОТР [14] йдеться про забезпечення підтримки зусиль україн-

ського простору судово-експертної діяльності та надання судово-експертної підтримки національним суб'єктам командою експертів Міжнародного кримінального суду. Планується, що на території України запрацюють польові місії, діяльність яких здійснюватиметься в кількох форматах роботи: короткострокові (1–2 тижні), що передбачає відрядження експертів або малих груп експертів (2–3 особи); тимчасове призначення експертів (довгострокові відрядження), що забезпечать постійну підтримку з боку іноземних експертів.

Варто погодитись із думкою В. Шепітько та М. Шепітько: «Міжнародний кримінальний суд має стати символом міжнародного правосуддя, яке приймає виважені та справедливі рішення. Цей суд є одним із найважливіших інститутів міжнародного кримінального права, який застосовує механізми розслідування міжнародних злочинів і захищає права людини на міжнародному та національному рівнях. Процес розслідування міжнародних злочинів має базуватися на криміналістичних та інших спеціальних знаннях» [5].

Для української системи судово-експертної діяльності надзвичайно важливо забезпечити законні підстави участі іноземних експертів у проведенні експертних досліджень. Такий підхід сприяє інтернаціоналізації судово-експертної діяльності у вирішенні складних експертних завдань, спрямованих на відновлення справедливості для українського суспільства. У цьому контексті слід наголосити на ролі судового експерта як ключової фігури, яка, використовуючи свої знання та досвід, не лише формулює об'єктивний, незалежний і неупереджений висновок у формальному контексті, але й сприяє встановленню істини, що стає фундаментом для забезпечення «справедливості» остаточного рішення в глобальному вимірі.

Висновки

Відновлення справедливості для України можливе шляхом встановлення істини, що досягається щоденними зусиллями судових експертів. Важливо усвідомлювати, що процес відновлення справедливості для України реалізується всіма суб'єктами кримінальної юстиції в умовах збройної агресії, що триває, одночасно з виконанням вимог інтеграції до Європейського Союзу, а також проведенням реформи у сфері експертного забезпечення правосуддя. Суто через системні зміни в межах реформування сфери експертного забезпечення правосуддя можна забезпечити ефективне функціонування судово-експертної діяльності, що сприятиме відновленню справедливості для України та її інтеграції до європейського простору судово-експертної діяльності.

Очевидно, що відновлення справедливості для України неможливе без активного співробітництва з міжнародними суб'єктами та представниками експертної спільноти. Міжнародний кримінальний суд, як інституція з колосальним досвідом у вирішенні складних міжнародних справ, є важливим партнером для України і в питаннях розбудови судово-експертної діяльності. Співпраця з експертами експертних місій Міжнародного кримінального суду допоможе українським експертам отримати необхідну підтримку в реалізації стратегії експертного забезпечення в процесі відновлення справедливості на міжнародному рівні.

Сприяючи відновленню справедливості для України, експерт, відстоюючи істину через науковий підхід, стає важливим учасником глобальної архітектури правосуддя, активно сприяючи зміцненню міжнародної правової системи та забезпеченню справедливих рішень у контексті сучасних викликів.

Список використаної літератури:

1. Council of Europe, Committee of Ministers. (2023). *Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*. Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680ab2595.
2. Abuseridze, G., & Agapova, O. (2022, October). The effect of sanctions against the background of the Russian occupation of Ukraine. In *Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering* (pp. 475–481). Cham: Springer Nature Switzerland.
3. Agapova, O. (2024). International register of damage: The guarantee of recovering justice in Ukraine. *Journal of Liberty and International Affairs*, 10 (1), 97–110.

4. Bouzin, J.T., Lópes, T., Heavey, A.L., Parrish, J., Sauzier, G., & Lewis, S.W. (2023). Mind the gap: The challenges of sustainable forensic science service provision. *Forensic Science International: Synergy*, 6, 100318. <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2023.100318>.
5. Shepitko, V.Yu., & Shepitko, M.V. (2021). The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1 (28), 179–186. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.179-186](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.179-186).
6. Kolomoiets, T.O., & Baranchyk, P.O. (2012). *Principles of administrative law: Monograph*. Zaporizhzhia: Copy Art.
7. Simakova-Yefremian, E.B. (2017). Do pytannya pro vzaiemozalezhnist yevropeyskykh intehtsiinykh protsesiv i tendentsii intehtsii spetsialnykh znan v Ukraini [On the interdependence of European integration processes and the integration trends of specialized knowledge in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: Zbirnyk naukovykh prats*, 17, 152–158. <https://doi.org/10.32353/khrife.2017.18>.
8. Roux, C., Bucht, R., Crispino, F., De Forest, P., Lennard, C., Margot, P., Miranda, M.D., NicDaeid, N., Ribaux, O., Ross, A., & Willis, S. (2022). The Sydney declaration – Revisiting the essence of forensic science through its fundamental principles. *Forensic Science International*, 332, 111182. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2022.111182>.
9. Kliuiev, O., Agapova, O., Simakova-Yefremian, E., & Snigerov, O. (2021). The contribution of forensic examination to ensuring the right to a fair trial within ECtHR case-law. *Access to Justice in Eastern Europe*, 4 (12), 104–115. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.4-n000087>.
10. European Commission. (2024). *Ukraine report 2024*. Retrieved from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf.
11. Kolomoiets, T., Agapova, O., & Orzechowski, M. (2024). On the path to the EU: Strengthening economic resilience of Ukraine's justice area. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10 (4), 254–260. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-4-254-260>.
12. Agapova, O.V. (2024). *Administratyvno-pravove rehulivannia publichnoho administruvannia u sferi iustytzii Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtsii* [Administrative and legal regulation of public administration in Ukraine's justice sector under European integration]. (Doctoral dissertation). Zaporizhzhia. Retrieved from <http://phd.znu.edu.ua/page/Doc/2024/agapova/Agapova.pdf>.
13. Council of Europe (2022). *Council of Europe Action Plan for Ukraine “Resilience, Recovery and Reconstruction” 2023–2026: CM(2022)187-final*, 14 Dec. 2022. Retrieved from <https://rm.coe.int/-1452-2-4-action-plan-ukraine-cm-2022-187-finale-1-/1680aa2d20>.
14. International Criminal Court, Office of the Prosecutor (2024, May 22). *Official letter 22.05.2024 № OTP2024/006778 - ICC-OTP*.

Olena Agapova. Forensic examination in the context of restoring justice for Ukraine

The article examines the role of forensic examination in the process of restoring justice for Ukraine. The article is presented that restoring justice for Ukraine amid the ongoing war and its integration into the European Union requires coordinated efforts, particularly in the field of forensic activity. It is emphasized that the process of restoring justice for Ukraine cannot be imagined without effective cooperation with international organizations, bodies, and institutions, which includes integration into the European forensic space, the involvement of foreign experts in conducting joint forensic examinations, and other measures.

It is noted that the Ministry of Justice of Ukraine plays a key role in these processes, aiming to ensure an effective and resilient forensic system. The author highlights that an essential condition for improving national approaches to the application of special knowledge in evidence evaluation by forensic experts is the support of international partners. For example, the Council of Europe's Action Plan “Resilience, Recovery, and Reconstruction” foresees the development of forensic institutions, which will enhance the activities of Ukrainian forensic experts and strengthen the reliability of their conclusions in the process of evidence presentation in international proceedings. Additionally, the article underscores the important role of the International Criminal Court, whose activities impact the restoration of justice for Ukraine, particularly through expert missions that support Ukrainian forensic experts. In conclusion, the author notes that restoring global justice for Ukraine is possible by establishing the truth, achieved through the daily efforts of forensic experts.

Keywords: restoration of justice for Ukraine, forensic examination, European integration, reform of the expert support of justice, International Criminal Court.